

silia eo usque reddidit stulta Deus, ut eis potissimum consiliis ejus arcis atque imperii eversa sit magnitudo et majestas: quamvis de ea quasi sempiterna futura, optimus ille quidem Poeta, sed non optimus augur scripserit:

Et Capitoli immobile saxum.

Atque haec veris Idumaeis ita evenerunt: figurate vero sic nominatis dubitandum non est, quin eveniat similiter, de eis enim, sic Paulus scribit (1): *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentum reprobabo.* Et rursus. Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? facit autem eam atque reddit stultam, et quando ipsos parat extingue: et quando non ipsos met sed impietatem in ipsis extinguit, eos cum ad veram religionem traducit; efficit enim tunc, ut deposito sensu carnis sua, ut loquitur Paulus, in obsequium fidei mentem suam captivam redigant, id est efficit, ut quae ipsis antea sapientissime provisa, atque constituta videbantur esse, ea damnent atque repudient: contra autem crucem, paupertatem, cruciatum, ignominiam, quae non solum ipsi fugiebant antea, sed et pro stultis habebant eos, qui non item fugissent, ea magnis esse foecunda bonis cognoscant, eaque sequantur ardenter et cupide. Nam cum Deus delere omnino illos decernit, alia ratione mentem ipsis eripit: efficit enim ut mala sua aut praevide non possint, aut certe ut in eorum incident laqueos, eosque induant, iis ipsis rationibus atque viis, quibus vitare illos atque exuere posse credebant. Qua de re apud Jobum scribitur (2): «Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, et consilium pravorum dissipat, per diem incurrit tenebras, et quasi in nocte sic palpabunt in meridie. Praeterquam quod, ut Stoici vere disputant, omnes improbi sunt stulti: ipsi certe se insensatos atque mentis et consi-

(1) 1 Corin. I. (2) Job v.

lii inopes esse dicunt in libro Sapientiae (1): «Nos insensati vitam illorum existimabamus insaniam, et finem illorum sine honore: ergo erravimus a via veritatis, et justitiae lumen non luxit nobis, et sol intelligentiae non est ortus nobis». Sed videamus quod sequitur:

**8.—Et timebunt fortis tui a meridie, ut intereat vir de monte
Esau.**

Dixerat futurum ut Deus Idumaeis consilium atque prudentiam eriperet: nunc dicit futurum ut fortissimi quique ipsorum animo trepidarent, id est, futurum ut simul et consilium amitterent, et eorum animi robur remitteretur. Nam iis amissis rebus, quibus sine bellum non geritur, consequens erat ipsis praedae futuros suis hostibus. ET TIMEBUNT (inquit) FORTES TUI, id est, vos universos timor corripiet, a majori ducto argumento. Nam si pectora fortium timor pervadit atque occupat, quae trepidatio vulgi futura est? Pro timebunt, verbum quod est in Hebreao, proprie eam animi consternationem significat, in qua pree metu neque mens neque manus suum officium faciunt, sed concidit, et quasi contritus jacet homo totus nullo modo compos sui, quales sunt ii terrores, quos graeci πανικούς vocant: ex quo Chaldaeus pro timebunt hoc loco, conterentur posuit, aut consternabuntur. Itaque dicit Idumaeorum fortissimos usque eo suae fortitudinis oblitos dubiis trepidaturos in rebus, ut pree metu non sint apud se. ET TIMEBUNT FORTES TUI, suam habent verba singula vim, ut ex eo magis divinae virtutis adversus Idumaeos magnitudo ostendatur. Nam sicut timere hoc loco, non quovis timore percussi est, sed eo qui mentem suo omnino loco movet: sic fortis hic non utcumque accipiendi sunt dici, sed insigniter fortis et cum corporis viribus, tum animi virtute praestantes. Nam

(1) Sap. V.

hebraicum גָּבְרִים Guiborum eximios et heroicae virtutis homines apud hebraeos significat.

Sed in eo quod additur, A MERIDIE, videtur inesse nodus: nam Hebraea ad verbum sic. ET CONSTERNABUNTUR FORTES TUI THEMAN. Theman porro cuiusdam nepotis Esau proprium nomen est: nam Esau ex Ada uxore sustulit filium Eliphaz appellatum, qui et ipse genuit filium nomine Theman, ut in Genesi dicitur (1), cui Theman, ejusque soboli, regione ea, quam obtinuit Esau, in varias Toparchias divisa contigit una earum, quae ipsa ob id dicta est ducatus, aut millenarius, Theman, ut in eodem scribitur libro: ex quo Theman per Synedochen accipi possit pro universa Idumaeorum vel regione vel gente, et quoniam ea regio ad meridiem adjacet terrae sanctae, hinc est, ut et coeli plaga meridiana et ventiflantes ab ea coeli regione, ut sunt Auster, et Africus, Hebraeis Theman appellantur, quomodo et nos regionibus coeli, atque ventis, saepe nomina earum provinciarum atque gentium imponimus, quae ad eas coeli partes spectant. Haec ergo vox multiplicis atque variae significationis est. Itaque significat unum e nepotibus Esau, partem eam Idumaeae, quam is obtinuit imperio, et qua figura ponitur pars pro toto, Idumaeam saepe universam, tum mundi meridianam plagam, ventos deinde ab ea mundi plaga qui spirant: qua ex varietate significationis interpretationum est orta varietas. Nam noster pro mundi plaga id accipit, itaque vertit a meridie, sequutus, ut videtur, Paraphrastem Chaldaicum, qui et ipse similiter interpretatus est. Et conterentur fortis tui habitantes ad meridiem. Graeci vero interpretes id pro viri proprio nomine accipiunt, convertuntque ita, καὶ φοβηδόντος οἱ πολεμιταὶ ζοῦ εἰς θεμα, eo videlicet nomine significantes Themanitas, hoc est, vel posteros Theman, vel ejus Torpachiae, quae illi obligit incolas. Quos interpretes in hoc plures alii sequuntur

(1) Gene. xxxvi.

interpretes: utraque autem interpretatio, quando et vox anceps est ad utramque, et in utraque rectus inest sensus, jure, quantum ego sentio admittatur. Quod enim noster a meridie convertit, sic accipi certe debet, fortis tui, a meridie, scilicet, nobis Palaestinis objecti, vehementer timebunt. Nam quod quidam, e quorum numero Lyranus est, quo sententiam enodent, quam prae se ferre Latina videntur verba comminiscuntur a meridie Chaldaeos in Idumaeam irruptionem fecisse, eoque trepidaturos Idumaeos dici a meridie, nullo video confici posse idoneo argumento, sed existimo ab illis pro re nata et ex praesenti usu confingi. Itaque nostra sic, ut diximus, explanetur translatio. Graecorum vero interpretum sic, ut vel dicant proprie Themanitas, qui ut dignitate, ita virtutis opinione Idumaeos reliquos anteibant, ut qui a primogenito Esau genus ducerent, trepidaturos ad hostium adventum, vel certe per figuram fore significant, ut fortissimi quique Idumaeorum debilitentur timore. Quod idem quotidie eveniat figurate Idumaeis. Nam quandocumque aliqua impedit, aut in eos ingruit calamitas, qui praestare caeteris, et opibus videntur, et dignitate et honoris gradu, e vestigio dant manus, seque a malis vinci permittunt, consternanturque prorsus animo; quod ea in discrimen et in periculum vocari videant, quorum ipsi ope credebant se immunes fore ab omni periculo. Nam quod in psalmo quodam, similitudine ducta ab eo, quod accidit, cum fulgurat, atque tonat, scribitur, id proprie pertineat ad significandas in rebus adversis consternationes eorum, qui ut scelere, ita dignitatis gradu caeteris praestant (1). «Vox Dei, inquit, confringentis Cedros, confringet Dominus Cedros Libani». Sicut enim tonante Deo et fulgura ejaculante, quae maxime eminent, tangi de coelo saepissime solent, et ut scribit Poeta:

(1) Psal. xxviii.

....Ille flagranti

*Aut Athon aut Rodopem aut alta ceraunia coelo
Dejicit, ingeminant Austri et densissimus imber.*

Sic in flagitiosis atque improbis, ut quisque illorum altissimum dignitatis gradum tenet, ita dubiis in rebus maxime trepidat. «Et quomodo scribit Ecclesiastes (1), a senectute nostrum affici corpus, cum inquit: Et nutabunt viri fortissimi et excelsa quoque timebunt; quibus verbis figurate significat prae senio nutare senibus genua solere, eaque appellat viros fortissimos, et quasi timeat, sic tremore eorumdem moveri caput, excelsa quod vocat: eodem modo in republica, quae et ipsa corpus quoddam est, quae incident aduersa potissimum eos terrent, qui praecipuas ejus partes atque maximas gerunt.

Sed addit: UT INTEREAT VIR DE MONTE ESAU. In quo causam reddit ejus, quod dixerat, ET TIMEBUNT FORTES TUI A MERIDIE: quasi sic dicat, idcirco Deus fortissimum quemque pavore afficiet, et consilio, atque prudentia nudabit, UT INTEREAT VIR DE MONTE ESAU, id est, ut cum timidi fortibus, stulti prudentibus pares esse nequeant, in bello universi superentur. Nam illud, VIR, pro, quisque, positum est ex proprietate hebraici sermonis, ut saepe alibi ponit, et ponitur in illo Ezechielis cum dicitur (2): «Viri in brachio suo fuit in te, ut effunderent sanguinem tuum»; id est, quisque pro virili sua parte dedit operam, ut sanguinem tuum effunderet. Quare ut intereat vir de monte Esau, quod hic dicitur, ut intereant Idumaei ad unum omnes quasi si esset dictum, sic accipi debet. Sed et alicui videri possit per εξοχὴν virum esse nominatum, sensus ut sit: Timebunt fortes qui sunt apud te, ex quo id certe sequetur, ut non solum promiscuum vulgus et ignobile, sed et clari atque principes viri ferro interempti occidant. Nam certe

(1) Eccl. XII. (2) Eze. xxii.

Hebraice pro Latino, vir, ponitur ψήν His, quo nomine significare Hebrei solent et praestantes viros et claros, ut in capite Proverbiorum octavo (1), et in psalmo quarto perspicitur (2). Sequitur:

PROPTER INTERFECTIONEM ET PROPTER INIQUITATEM IN FRATREM TUUM JACOB OPERIET TE CONFUSIO, ET PERIBIS IN AETERNUM. Illud: PROPTER INTERFECTIONEM, in Hebraeo codice, et in Graecorum interpretum versione, et in Chaldaica Paraphrasi conjungitur cum superiori versiculo, hoc videlicet modo atque sensu: UT INTEREAT VIR DE MONTE ESAU PROPTER INTERFECTIONEM. Id autem est: Omnes interibunt; ea erit caedes quam hostes Idumaeorum in ipsos edent. In eo vero, quod sequitur:

PROPTER INIQUITATEM IN FRATREM TUUM JACOB, causa redditur propter quam Deus tam severe animadversurus sit in Idumaeos. Nempe justus ille est, nec animadvertisit in quemquam, nisi prius magnis ejus ipsis, in quem animadvertisit, provocetur ad animadvertendum sceleribus. Ergo ob eam causam, ut praedicitur, sunt evertendi Idumaei, atque opibus et vita spoliandi, quia impij fuerunt, aut, ad vatis aetatem ratione relata, futuri erant in fratrem suum Jacob, id est, in Judaeos genus a Jacobo ducentes: a Jacobo, inquam, germano fratre Esau, a quo ipsi Idumaei genus ducebant. Itaque quod ad duos fratres germanos Idumaei atque Judaei ortum sui generis et initium referunt, ideo et ipsi inter se appellantur fratres pro consuetudine loquendi scripturarum sanctorum. At quando, quaeso, Idumaei fuerunt impii in Judaeos? semper illi quidem odio atque invidentia prosecuti sunt ipsos, ad omnes occasiones imminentes, quibus illis quoquomodo nocere possent, sed praecipue suam in illos exprompserunt malevolentiam, quando Chaldaeи Hierosolymorum urbem ceperunt: pene enim saevius atque crudelius quam victores Chaldaeи eo tempore Idu-

(1) Prover. VIII. (2) Psal. IV.

maei oppresserunt Judaeos. Acuebant enim Chaldaeos, ut in psalmo quodam scribitur (1), Edomitae dicentes: Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea. Qua de impietate nunc agitur. Ejus enim causa punitos a Deo fuisse ex iis, quae infra dicemus, constabit. Nam cum iniquum est et sceleratum in quemquam esse injurium, tum in calamitosos et miseros, ipso calamitatis ipsorum tempore aliquem se esse velle injuriae inferentem, est supra quam dici potest inhumanum et impium. Deo, certe, id ingratissimum est. Quare severissime in eos vindicare solet, qui usque eo inhumano, atque fero animo praediti sunt, eos ut aliorum calamitas atque injuria dolore non solum non afficiat, sed etiam odio inflammet. Unde merito Psaltes (2): Quoniam, inquit, quem tu percussisti persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt; appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum, et non intrent in justitiam tuam, Domine. Et si, ut Jacobus scribit (3): judicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam, qua non erunt poena digni, qui non solum calamitosorum miserati non sunt, sed et auxerunt, atque amplificaverunt calamitates ipsorum? Ex quo, de iis ipsis Idumaeis Amos vates scribit (4): «Super tribus sceleribus Edom, et super quartum non convertam eum, eo quod persecutus fuerit gladio fratrem suum, et violaverit misericordiam suam, et tenuerit ultra furem suum». Quasi sic ex persona loquatur Dei: caeteris tuis peccatis, o Edom, ignosci a me potes; at isti, tuo impietatis et immisericordiae sceleri, haud facile ignoscam: violasti namque misericordiam et tenuisti ultra furem tuum. Nam est quatenus progredi quis odio atque ira possit, si minus honeste, tamen ita ut venia possit concedi illi; ut si in inimicum armatum et repugnantem ferare, at in jacentem, atque notum: tum suplicem eumdem atque metuentem sibi ulterius tendere odiis, ac porro saevire, id nullo hu-

(1) Psal. cxxxvi. (2) Psal. lxviii. (3) Jacob. ii. (4) Amos. i.

manitatis jure permittitur. Sed juvat videre quam belle veris Idumaeis cum figuratis conveniat, quamque totius explanationis atque sententiae ordo consonet inter se. Nam quemadmodum veri Idumaei, tametsi idolorum cultores, erant et verae religionis ignari, ex quo erat consequens multis eos esse contaminatos peccatis, tamen ob ea solum praedicuntur delendi, quae impie et immisericorditer erga suos fratres fecerunt. Sic in Idumaeos figuratae sic nominatos, id est, in flagitosos atque improbos universos sempiternae poenae sententia ferenda est, quia in fratres suos miseros et agentes misericordes non fuerunt. Sic enim in Matthaeo loquitur Christus (1): Tunc dicet illis qui a sinistris sunt. Ite maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus: esurivi et non dedistis mihi manducare; sitivi et non dedistis mihi potum; hospes eram et non collegistis me: nudus et non operuistis me.

PROPTER INIQUITATEM (inquit) IN FRATREM TUUM JACOB. In singulis verbis amplificandi quaedam vis inest. Non solum, inquit, immisericors fuisti in calamitosum, sed iniquus et injurius, nec solum injurius fuisti in calamitosum aliquem, sed in calamitosum fratrem, id est, in eum, quocum eras generis cognitione conjunctus, et quem propterea fovere debuisses omnibus humanitatis officiis. PROPTER INIQUITATEM, pro iniestate חם Hamaz, quod in Hebraeo est, proprio significat: id injuria in alterum genus in quo adhibetur aperta vis, nulla metus ratione habita; diciturque de eo, quod geritur violenter, et per quamdam Tyrannidem, quae, quo jure, quaque injuria diripit universa, quod non solum gravissimum peccatum est, sed etiam peccatorum tanquam culmen, ad quod cum sive privatus aliquis, sive tota res publica pervenit, credendum est vitiis computruisse penitus, nihilque aut sani habere, aut integri. Atque, quemadmodum accidit corporibus quando, aut senio

(1) Matt. xxv

confecta, aut morbi vi, ita affecta sunt, ut per omnes eorum partes vis mali pervaserit, ut humores, ē quibus ipsa constant, rupto eo, quo temperabantur et continebantur, fodere, alii in alios invadant, seque invicem populentur, ex quo paulo post mors in homine sequitur; sic, cum homines ad id flagitii pervenerunt, ut conculcato jure atque legibus, alii in alios grassentur, non procul absunt ab interitu. Ex quo fit ut Deus, qui alioqui in animadvertendo latus haberi solet, in hoc genus flagitii vehementer ac mature vindicit, quod his exemplis manifestum fiet. Quando universum hominum genus aquis delere decrevit, hoc potissimum peccati genere ad delendum inductus est, ut in Genesi scribitur (1): Et dixit Dominus ad Noe, finis universae carnis venit coram me, quoniam repleta est omnis terra Hamaz. Et in eodem libro. Angeli Sodomam a Deo missi, eas ut urbes incendio subverterent, non prius ignem injecerunt, quam Sodomitae hospites violare per vim aggressi, re ipsa docuerunt apud ipsos Hamaz vigere, id est, demonstrarunt pervenisse se ad id quod in flagitiis summum est. Tales, ergo, Idumaei dicuntur fuisse, utpote qui, non immisericordes modo se exhibuerunt Judaeis, sed etiam injurios, eo praecipue genere injuria, in quo aperta vis et direptio inesset. Invaserunt, enim, nec divinum numen, nec humanum jus veriti, suos cognatos Judaeos, qui, quod belli calamitatibus fracti et debilitati erant, nec opis aliquid in se habebant ad tuendum se, illorum inimicam vim arcere non poterant. Ergo quia tales illi erant, idecirco debita poena statim affecti sunt.

Qua de poena nunc dicitur: OPERIET TE CONFUSIO, ET PERIBIS IN AETERNUM. Atque haec veri Idumaei. Porro qui proprie populum Dei diripiunt, et aperte grassantur in ipsum, ii sane sunt, quos per figuram dicimus Idumaeos. Semper enim pii impiis praedae fuerunt. Nam quemadmo-

(1) Gen. vi.

dum piorum atque bonorum hominum propria est modestia et juris observantia; sic scelerati atque impii praestant insolentia et tyrannide, quam, cum in homines universos exercent, tum praecipue illam exercere averti adversus bonos et pios. Itaque omnia se consequitos putant, quotiescumque illis facultas datur expromendi sui animi saevitiam in aliquem bonum et innocentem virum, id est, gaudent saevitiam exprompsisse suam in eos, in quos minime omnium debuissent expromere multis de causis. Primo quia humiles sunt: turpe porro, et magno viro non dignum, saevire in jacentes atque humiles. Deinde quia nemini opponunt se, neque aliorum obstant commodis, quippe qui bona ista terrena, quibus improbi student, usque eo negligant, ut ne pro bonis quidem ea habeant. Postremo quia in communi cunctis prosunt; prodesse certe cupiunt, idque in omni sua vita agunt, ut suis dispendiis aliorum compedia augeant, salutemque promoveant et incolumentem aliorum. Itaque improbi probis inimici sunt, adeo, ut utrumque eae videantur partes esse: improborum, ut injuriam bonis inferant; bonorum, ut aequo id animo perferant. Quod ut intelligatur bonorum tanquam partes esse, mala tolerare atque pati, sacrae litterae iis eos saepe appellant nominibus, quae aperte significant malis perferendis tanquam natos et expositos bonos aliorum injuriis patere semper. Contra, improbos sic nominant, ut e nomine appareat illatores injuriarum eos esse. Boni enim primo appellantur compediti, quod observantia legum divinarum quasi vinculis quibusdam constricti teneantur, nec commovere se audeant, aut mali aliquid in eos qui se laedunt moliri. Sic in Psalmo eos vocat David (1): «Intret, inquit, in conspectu tuo gemitus compeditorum». Deinde vocantur minimi, quod se nemini preferant, ut in Matthaeum (2): «Quod uni ex minimis meis fecistis». Item dicuntur contemptibiles, quod

(1) Psal. LXXXVIII. (2) Mat. xxv.